

ƏMİR ƏLİ ƏSĞƏRİ
AMEA İnsan Hüquqları Elmi
Tədqiqat İnstitutunun dissertantı
e-mail: TarixVeOnunProblemleri@gmail.com

AVROPADA TURİZMIN TƏŞƏKKÜLÜ VƏ BEYNƏLXALQ TURİZM TƏŞKILATININ YARADILMASI

Açar sözlər: Avropa, Orta əsrlər, İslam peyğəmbəri, müsəlmanlar elm, məqsədli səfərlər, Barbarlar. Kraliça I Yelizaveta, sənaye inqilabı, nəqliyyat vasitələri, kommunikasiyalar, beynəlxalq turizm təşkilatı.

Ключевые слова: Европа, средние века, исламский пророк, мусульмане, барбары, поездки с научной целью, королева Елизавета I, промышленная революция, транспортные средства, коммуникации, тур-поездки, международная организация туризма

Keywords: Europe, the Middle Ages, the Islamic prophet, Muslims, Barbara, a trip with the scientific purpose, Queen Elizabeth I, industrial revolution, vehicles, communications, tours, the international organization of tourism

Turizm və beynəlxalq turizm təşkilatı Avropanın Orta əsrlərdən çıxmasından sonra təşəkkül tapdı. Bu məqalədə Avropadakı ictimai-siyasi dəyişikliklərin turizmin və beynəlxalq turizm təşkilatının yaranmasına təsiri araşdırılır.

Avropada orta əsrlərlər tarixi Romanın süqutundan sonra başlayır (500-1500). Qərbi Roma imperiyası barbar tayfalarının davamlı hücumları nəticəsində süqut etdi. Məhsuldar torpaqlara və ticarət yollarına malik olan Şərqi Roma imperiyası isə müsəlman tüklər tərəfindən fəth olundu. Sasanilər imperiyası da müsəlmanlarla müharibədən sonra bir dövlət kimi tarix səhnəsini tərk etdi. Qərbi Roma imperiyasının süqutundan və Roma şəhərinin işğalından sonra german, bihar və frank tayfaları bir neçə əsr bütün Avropaya ağalıq etdilər. Kənd və şəhərləri viran qoyduqdan sonra yaşamağa ucqar kəndlərə və qalalara üz tutan barbarlar bir çox mədəni nailiyyətləri, o cümlədən urbanizasiyanı, səyahət, ticarət və elmi mərkəzlər kimi mədəni faktorları sıradan çıxarırdılar. Bu dövrdə səfərlərin azalmasının səbəbi düşmənçilik münasibətləri, daxili çəkişmələr, xalqların müharibə apardıqları ərazilərin statuslarının qeyri-müəyyənliyi, yolların bərhad vəziyyəti və səfərlərin çətinləşməsi idi.

Avropanın durğunluq keçirdiyi bu dövrdə islam dövlətləri özünün yüksəliş və çiçəklənmə dövrü yaşayırdı. Elmi inkişafı bəzən küfr həddinə çatmış Orta əsrlər Avropası qarşısında islam məmləkətləri qərarlaşırdı. İslam ölkələrində elm kəsb edilməsi hamiya vacib olan bir xəzinəyə bənzədilirdi. Peyğəmbərin təlimi elm üçün uzaq ölkələrə səfər etməyi əlavə dəyər hesab edirdi. Səfərə çıxmaq insana sevinc və şadlıq gətirən vasitə kimi göstərilirdi. (1, s.31) Müsəlmanların Avropaya girişi avropalıların elmin əhəmiyyəti ilə tanışlığına, onların orta əsrlərin zülmətindən çıxmasına səbəb olmuş, sonralar müsəlmanlarla ticarət də onların həyat səviyyəsini qaldırmışdır. İslam peyğəmbərinin göstərişlərindən biri olan elm məqsədli səfərlər avropalılar tərəfindən də həyata keçirilməsi Avropada elmin inkişafına və sənaye inqilabına səbəb olmuşdur.

Dini və ictimai dəyişikliklər də avropalıların dünyagörüşlərini dəyişdirdi. Belə ki, ingilis filosofu Frensis Bekon elmin məqsədini insanın gücünü artırmasında görürdü. Bu məqsədlə hökmdarlar əslində realist, güc, qüdrət və sərvət qazandıran elmlərə diqqət ayırırdılar.

Bu dövrdə həyata keçirilən səyahət və səfərlər əsasən elm və təcrübə məqsədi güdüdü. İngiltərə kraliçası I Elizabet təhsilin inkişafı üçün xaricdən elm nümayəndəsinin gətirilməsinə razılıq vermişdi. İngiltərədə Oksford, Kembric, İspaniyada isə Salamanka universitetləri təhsilə kömək məqsədilə tələbələrin səfər xərclərini ödəyirdilər. Kraliça həmçinin iki-üç illik müddəti olan səfərlə bağlı icazə də vermişdi. Bu şəxslər üçün pasport da tərtib edilmişdi. (2, s.39). I Elizabet dövründə həyata keçirilən tələbə səfərləri, ardınca böyük səfər turlarının təşkili XVII əsrdə Avropanın elmi zənginləşməsinə təsir göstərən amillərdən idi. XVII əsrin ən böyük səfərlərini Avropa səyahətinə çıxmış diplomatlar, tacirlər və tədqiqatçılar təşkil edirdilər. Jan Qaya 1678-ci ildə yazdığı "Kamil insan" adlı kitabında o dövrdə ənənəvi olan üç illik bir səyahət turundan danışır. Səfər proqramına uzun müddət Fransada, xüsusilə Parisdə, bir gün İtaliyada qalmaq, Genuya, Milan, Florensiya və Romaya səyahət, daha sonra Almaniya və İsveçrə ətrafı dövlətlərdən keçərək geriye qayıtmaq nəzərdə tutulmuşdu. İnsanlar hesab edirdilər ki, dünyanın digər nöqtələrində isə yalnız barbarlığın hökm sürdüyü və səyahət edilməsinə dəyməyən geridə qalmış ölkələr mövcuddur. Ona görə də həmin yerlərə səyahət etmirdilər.(3, s.29)

Avropa uzun-uzadı səfərlər nəticəsində əldə edilmiş elm və incəsənət nailiyyətləri ilə zənginləşdi. Bu səfərləri əsasən təhsillərini təkmilləşdirmək üçün Avropanın mərkəzi ölkələri sayılan Fransa və İtaliyaya üz tutan zadəgan övladları təşkil edirdi. Bu cür səfərlər illərlə davam edirdi. Zadəganlar daha yüksək iqtisadi inkişafa nail olmaq üçün xaricdə təhsil məqsədi güdən səfərlərə maraq göstərirdilər. Dövlətin gələcək rəhbərləri və varlı təbəqə xarici dövlətləri daha yaxından öyrənmək üçün bu cür səfərlərə üstünlük verirdilər (4, s.29).

Romanın süqutu və Avropanın orta əsrlərə qədəm qoyması səfər və səyahətdə durğunluğa səbəb olsa da, islam dininin meydana gəlməsi və onun səfər və səyahətlərdə israr etməsi Şərqdə alimlərin yetişməsi ilə bərabər, ardınca Avropada da elmin, səfər və səyahətin inkişafına və turizmin yaranmasına səbəb oldu.

Avropa səyyahlarının səfərləri, o cümlədən Marko Polonun Asiyanın qərbinə səfəri və İrandan keçməsi, coğrafiya elminin inkişafı, portuqaliyalı və ispaniyalı dəniz səyyahlarının səfərləri Amerika qitəsi və Afrikanın cənubunun kəşf edilməsi ilə nəticələndi.

Sənaye inqilabının avropalıların səfərlərinə təsiri.

1760-cı ildən hesablanan sənaye inqilabının iqtisadi, siyasi və coğrafi təsirləri özünü açıq-aşkar göstərdi, əlverişli inkişaf imkanı olan şəhərlər iş məqsədilə gələn öz çoxlu sayda kənd əhalisini qəbul etdi. Bu şəhərlərin əhali qəbul etmə prosesi və coğrafi perspektivi dəyişdi. Qitələrarası miqrasiyalar bu prosesi, xüsusilə Amerikada gücləndirdi. Kəndlilərin systemsiz kənd təsərrüfatı işçilərdən mərkəzləşmiş işçilərə çevrilməsi şəhərlərin siyasi, sosial-iqtisadi sistemini dəyişdi. Əhalinin gəlişi ərazi sıxlığı və yeknəsəq bir mənzərə yaratmış, şəhərlərdə ərazilərin yaşayış binaları ilə əvəzlənməsinə gətirib çıxarmışdı. Burada təbiət mənzərələri yoxluğu əhalidə rəngarəng təbii mühitə ehtiyacını artırmışdı. Bu da insanları şəhərətrafi və ya ucqar ərazilərdəki parklara, bağlara və yaşıllıqlara getməyə sövq edərək turizm sənayesinə coğrafi səciyyə bəxş etmişdir (5, s.36).

Sənaye cəmiyyətində ilk əvvəllər əyləncə və istirahət ancaq istehsal müəssisələrinin, zavod və fabrik sahibləri, tacirlər, iqtisadiyyatçılar üçün olsa da sonralar orta təbəqənin insanları da istirahət etməyə başladılar. İngiltərənin təşəbbüskar nailiyyətlərindən olan bu səyahət mədəniyyətinin kökündə sosioloji amillər (cəmiyyətləri öyrənmək və tanımaq kimi amillər) dayanır. Bu məqsədlə Fransaya səyahət edən şəxsləri turist adlanırdılar.

Sağlamlıq və müalicə məqsədli səyahətlər

XVIII əsrdə sağlamlıq və müalicə məqsədli səyahətlər rəvac tapdı. İngilislərin diqqətini yenidən mineral bulaqları olan şəhərlərə yönəldi. İlk dəfə bu bulaqlardan romalıları istifadə etsələr də sonradan bütün Avropa mineral bulaqlarının xüsusi əhəmiyyətini anladı. Bəzi tədqiqatçılar turizm sənətinin başlanğıcını mineral hamamlardan istifadə mədəniyyətinin geniş yayıldığı vaxtdan hesablayır. XVIII əsrin ikinci yarısında Dr. Riçard Rassel öz kitablarında dəniz suyunun şəfali əhəmiyyətinə işarə edir. Elə bu dövrdən də insanlar daha çox dəniz sahillərinə səyahət etməyə çalışırlar. Dəniz kənarında yerləşən kəndlərin çoxu çimərliklərə və sahil villalarına çevrildəndən sonra insanlar dəniz kənarına müalicə üçün deyil, həm də əyləncə və istirahət üçün gedirdilər. (6, s.110)

Əsəbləri sakitləşdirmək, sakitlik, iş mühitindən uzaqlaşmaq, istirahət üçün şəhər mühitindən kənara çıxmaq kimi hərəkətləri tələb edən sənaye inqilabı, sənayeləşmə cərəyanı və şəhərlərdə məskunlaşmanın artması XVIII əsrdə sağlamlıq məqsədi ilə səfərlərin çoxalmasına səbəb oldu. Maraqlıdır ki, VII əsrdə islam peyğəmbəri və daha sonra imamlar istirahət, təmizlənmə, fiziki və psixoloji sağlamlığı səfər və turizmin məziyyətlərindən olduğunu elan etdikləri halda Avropada bu həqiqətin fərqi yalnız 11 əsr sonra varmışlar.

Turizmin meydana gəlməsi və Turizm agentlikləri təsis edilməsi.

Buxar maşınının ixtirası və gəmilərdə istifadəsi gəmiçilik və dənizçilik sahəsində əsaslı dəyişikliklər etdi. İlk buxar gəmisi 1818-ci ildə Nyu-York limanından İngiltərənin Liverpul limanına yola düşdü. İlk səyahət və turizm idarəsini 1822-ci ildə Robert Smart İngiltərənin Bristol şəhərində təsis etdi. Bu idarənin əsas vəzifəsi İngiltərə ilə İrlandiya limanları arasında işləyən buxar gəmisinə müştəri yığımaqdan ibarət idi. (1, s.33).

Dəmiryolunun kəşfi ilə nəqliyyat sahəsində inqilab baş verdi. Bu kəşf səfər müddətini azaldıb səfər edən insanların sayını artırmaqla səfərlərin mahiyyətini dəyişdi. Dəmiryolu mövcud istirahət mərkəzlərindən istifadəni artmaqda olan şəhər əhalisi üçün rahatlaşdırdı, inkişaf üçün yeni ərazilər yaratdı, səfər xərcini azaltdı. Dəmiryolu səyahət tarixində dönüş nöqtəsi olmuşdur. Çünki dəmir yolunun tikilməsi ilə səyahət varlı və imkanlı insanların inhisarından çıxdı və səfər narazılıqları da azaldı. Dəmiryol şəbəkələri əvvəllər İngiltərədə yalnız şəhərlərarası kommunikasiya vasitəsi idi. Lakin Tomas Kukun səyləri sahil ərazilərini də bu şəbəkəyə daxil etdi. Sahil şəhərlərinin inkişafı ilə, insanlar ticarətlə yanaşı əyləncə və istirahət üçün də bu vasitədən istifadə edirdilər. XIX əsrin ortalarına qədər bütün Amerikada səfərlərdə ən geniş yayılmış və turizmi inkişaf etdirən ən əsas vasitə qatar idi.

Adi bir kitabsatan və sözcü olan Tomas Kuk 1841-ci ildə bir konfransda qatarlardan çarter kimi istifadə edib konfrans qonaqlarını mənzil başına az xərclə çatdırmaq qərarına gəldi. Bu zaman onda əyləncə yerlərinə ən qısa vaxtda getmək üçün çarter reyslərindən istifadə fikri yarandı. (7, s.31) O, İngiltərədə ilk istirahət və əyləncə qatarından istifadəni gerçəkləşdirdi. Buna görə də bu səfəri məlumatlandırma məqsədli ilk qatar səfəri hesab etmək olar. Bu məqsədlə qatar icarəyə götürüldükdən sonra, o, hotel və səfər proqramının hazırlanması işlərini də icra etdi. Bu səfərlərə xüsusi marağı olduğu üçün özü də çıxırdı. Kukun bu turlarını ilk sistemli və mütəşəkkil turlar hesab etmək olar. Kuk istedadlı və bacarıqlı bələdçiləri işə götürərək qonaqların səfərin hər bir anından zövq almasına şərait yaratdı. Paris sərgiləri Kuka xarici səfərlər layihəsi ilə öz işini inkişaf etdirmək imkanı verdi.

Dəniz kənarına səfər Kukun fəaliyyətinin ən mühüm hissəsi idi. Amma yeni təbiət məzəralərinə və romantik səyahətə marağı Kukun təşkil etdiyi turların mahiyyətini dəyişdi. Lik Destrik, Şotlandiya və İrlandiyanın da səyahət proqramına daxil edilməsi turizmin sahil istiqamətində mərkəzləşməsinə dəyişdi. (7, səh.31).

Sonralar Kuk bütün ölkəni səyahət, Nil üzərində gəmi səyahəti, lüks qatarla Hindistanın ən gözəl yerlərinə səyahət və 222 günlük dünya səyahəti turlarını təşkil etdi. Fransız mənşəli turist sözü əvvəllər ingilislər, tədricən isə digər xalqlar tərəfindən işlədilməyə başladı. Kuk səyahətə yalnız gəlir əldə etmək vasitə kimi deyil, sosial və əxlaqi aspektləri olan bir tədbir kimi baxırdı. O, ingilis fəhlələrini toplaşdıqları sənaye şəhərinin çirkabından, sağlamlıqla bağlı problemlərdən və alkoqol vərdişlərdən xilas etməyə, onların ətraf ərazilərdəki təmiz hava və parklardan zövq almaları üçün çalışırdı. (4, səh.31)

Kuk işində çox ciddi və yaradıcı idi. Səyahətin yüksək səviyyədə təmin olunması üçün lazım olan bütün vasitələri müəyyənləşdirir, səfər problemlərini həll edir və səyahətləri münasib qiymətlərlə təzimpləyirdi. O, ehtiyac duyulan xidmətlərin təmin edilməsində uğurlu və məhsuldar bir dünya şirkəti yaradan uğurlu bir rəhbər idi. Onun şirkəti əlaqə yaradılması və turizm üçün lazım olan bütün vasitələri təmin edən şəraitə malik idi.

Böyük ehtimalla ilk ixtisaslaşmış tur Norveçin Oslo şəhərindəki İngiltərə səfirliyinin üzvü Tomas Bont tərəfindən bu şəhərdə səfərdə olan görkəmli ingilislərin qaytarılması məqsədilə təşkil edilmişdir. O, 1850-ci ildə bir səfər paketi hazırladı. Burada insanlar əvvəlcədən hoteldə otaq və nəqliyyat vasitəsi kirayə edə bilərdilər. (1, səh.33).

XIX əsrin son rübündə orta təbəqənin viktorian tətillər davranışı fəhlə sinfinə təsir göstərdi. 1871-ci ildə Lobak bankının tətillər layihəsinin ardınca ilk dövlət tətillərinin meydana gəlməsi və iş həftəsinin müddətinin azalması sahil ərazilərinə təşkil edilən bir günlük səfərlərin müddətinin artırılmasına səbəb oldu. XIX əsrin 80-90-cı illərində gəlirlərin tədricən artması və viktorian qənaətlə çulğalaşdırılması fəhlə sinfinin depozitlərinin artmasında mühüm rol oynadı. Onlara bu depozitdən istirahət və tətillər üçün istifadə etmə imkanı verildi. Sənaye cəmiyyətlərində xüsusilə, İngiltərənin şimalında yardım fondları və ya cəmiyyətlər vasitəsilə depozitlər yaradılması stimullaşdırıldı. Bu firma və cəmiyyətlər vasitəsilə insanların turizm fəaliyyəti təmin edilirdi. (7, səh.32)

Sənayeləşmə prosesi, şəhərləşmənin inkişafı, istehsal artımı, kommunikasiya və nəqliyyat vasitələrinin sürətlənməsi dini ailə həyatının, asudə vaxtın keçirilməsi formasının, ədəbiyyat və incəsənətin, iqtisadi-mədəni və siyasi sahələrin çox qısa müddət ərzində köklü və sürətli şəkildə dəyişməsinə səbəb oldu. Bu aspektlərlə yanaşı istehsal, məişət, məskunlaşma, istehlak və mədəniyyət formaları da dəyişdi.

Dünya Turizm İttifaqının turistlərin daşınması ilə bağlı beynəlxalq konqresi.

Mərkəzlərin artması 1896-cı ildə beynəlxalq birliyin yaradılması ideyasını formalaşdırdı. Əksər cəmiyyətlər bəzi ölkələr tərəfindən təklif edilmiş prinsip və qanunları tətbiq edirdilər. Beynəlxalq qanun və qaydaların formalaşması üçün öncə 1897-ci ildə Hollandiya, daha sonra Brüsseldə turizm sənayesinin beynəlxalq birliyinin yaradılması ilə bağlı konfrans təşkil edildi. 1898-ci ilin mart ayı İsveçin STF turizm mərkəzinin rəhbərliyi ilə təşkil edilmiş Lüksemburq konfransında 17 təşkilat və mərkəzin (onlardan ikisi velosipedçilik təşkilatı idi) iştirakı ilə ITAT Beynəlxalq Turizm Birliyi yaradıldı.

Birinci dünya müharibəsi (1914-1918) siyasi, sosial, mədəni və sənaye təsirlərinə məlik idi. Bu müharibə turizmə birbaşa təsir göstərdi. İlk illərdə turizmin inkişafı dayandı, daha sonra yenidən davam etdi.

Dünya müharibəsinin başlaması ilə ləğv edilən ITAT birliyi 1919-cu ildə yenidən AIT adı ilə bərpa edildi. Təşkil edilən çoxlu sayda turizm konfransları beynəlxalq dostluq, anlaşma və regional iqtisadi potensialı inkişaf etdirdi. Müharibənin başa çatması beynəlxalq əməkdaşlıq ruhiyyəsinin, xalqlar arasında sülh meyillərinin artmasına və turizm sənayesinin inkişafına səbəb oldu.

1925-ci ildə Hollandiyanın paytaxtında dünya turistlərinin beynəlxalq konfransı təşkil edildi. Bu şəhəri dünya turizm təşkilatının formalaşdığı mərkəz də hesab etmək olar. Bu ildə Beynəlxalq Statistika Komitəsi aşağıdakı fərdləri turist hesab etdi:

1. Əyləncə, müalicə və bəlli məsələlər üçün səfər edən şəxslər;
2. Konfranslar, sərgilər, dini mərasimlər və idman yarışlarında iştirak etmək üçün səfərə çıxan şəxslər;
3. Marketing məqsədilə səfər edənlər;
4. Gəmi ilə səfər edib yolüstü limanda 24 saat qalmış şəxslər . (8, s.4)

1937-ci ildə Beynəlxalq Cəmiyyətin statistika mütəxəssisləri heyəti turizmi tərif etməyə çalışmışdı. Bu heyət hesab edirdi ki, əyləncə və zövq məqsədilə 24 saat və bir ildən az olmaqla daha çox müddətə öz daimi yerini tərk edən insan turistdir. Bu heyət iş və fəaliyyət üçün başqa bir ölkəyə getmiş şəxsi və xarici ölkədə məskunlaşmış tələbəni turist hesab etmir.

Birinci dünya müharibəsi həyatın müxtəlif aspektlərində, eyni zamanda asudə vaxtdan istifadə formasında çox əsaslı dəyişikliklər yaratdı. İstirahət komplekslərində yalnız elit təbəqənin nümayəndələri üçün inhisar səciyyəsi daşıyan klassik qanunlar müharibədən sonra ortadan qalxdı. Orta təbəqə İngiltərənin əyləncə komplekslərində istirahət hüququ qazandılar. Halbuki, müharibəyə qədər orta təbəqənin nümayəndələri və fəhlə sinfi bu komplekslərdə istirahət edə bilmirdi. Artıq bundan sonra Britaniya sahilləri bütün insanların ümumi istirahət mərkəzlərinə çevrildi.

İnsanlar turizmə çox böyük maraq və diqqət göstərdikləri üçün 1929-cu ildə Britaniya Turizm və Tətil Cəmiyyəti yaradıldı. 1938-ci ildə dövlət rəsmilərinin hesabatlarında səyahət, tətil və istirahətin iş və fəaliyyətə təsir göstərdiyi müəyyən edildi. Bu səbəbdən də elə məhz həmin il tətil qanunları qanunla təsdiq edildi. Bütün müəssisə rəhbərləri ildə bir neçə gün tətil etmək üçün təşviq edildilər. Əlbəttə, tətil müddəti ərzində işçilərə tam maaş verilməsi qərara alındı. Bütün dövlətlər işçilərin sağlamlığı ilə bağlı öhdəliklər qəbul etmişdilər. (6, s.114).

Birinci dünya müharibəsi turizm və beynəlxalq münasibətlərdə mühüm yer tutan nəqliyyata da təsir göstərdi. Yol nəqliyyat vasitələrinin inkişafı sahil ərazilrinə gediş-gəlişi asanlaşdırdı. Avtobusla səyahət fəhlə sinfinin tətil formalarından biri kimi diqqət çəkirdi. Çoxsaylı insan qrupları kilsə və müəssisələrin təşkil etdikləri turlarda sahil ərazilərinə və kəndlərə səfər edirdilər.

İki dünya müharibəsi arasındakı dövr ərzində mütərəqqi texnologiyaya malik ölkələrdə mövcud olan yollar tədricən asfalt yollarla əvəzləndi. Eyni vaxtda yol hərəkəti qanunu tərtib edildi. Tədricən avtomobillərin texniki təchizatında, sürətlərində, yük maşınlarının yükdaşıma imkanlarında dəyişikliklər yarandı, ardınca sürət yolları və şosselər yarandı (5, səh.42). Təxmini hesablamalara görə ikinci dünya müharibəsindən əvvəl İngiltərədə tətil günlərində 11 milyon səfər, bundan əlavə yüksək sayda bir günlük şəhər səyahəti reallaşdı. Bu səfərlərin böyük hissəsini sahil əraziləri təşkil edirdi. 1938-ci ildə təkə Bləkbolda 7 milyon turist olmuşdu. (7, səh.32).

Birinci dünya müharibəsindən sonra insanların qitələrarası, orta məsafələr və regional səviyyələrdəki səfərlərini təmin etmək üçün təyyarədən istifadə geniş yayıldı. (9, s.19)

1919-cu ildə London və Paris aeroportları arasında uçuş xidmətlərinin sistemli cədvəli tərtib edildi. 1920-ci ildə vaxtı müəyyən edilmiş uçuşlar Almaniyada Lufthanzanın yaranmasına gətirib çıxardı.

Təyyarə şirkətlərinin yaradılması 1919-cu ilə təsadüf edir. Bu ildə İngiltərə, Almaniya və Fransada hava nəqliyyatı ilə bağlı proqramlar icra edilməyə başlamışdı. İlk dəfə olaraq poçt

vəsaitlərinin, hərbi yüklərin və sərnişinlərin hava nəqliyyatı vasitəsilə daşınmasında İsveçrə digər ölkələri qabaqlamışdı (10, s.7).

Hava nəqliyyatı çox geniş yayılmışdı. Təyyarə ilə uzaq yerlərə təhlükəsiz səfər öz təsdiqini tapmışdı. Düşmən texnikasını bombalamaq üçün kiçik təyyarələr düzəldilmişdi. Halbuki, insanların və yüklərin daşınması üçün iri həcmli təyyarələrdən istifadə edilirdi. Bu innovasiya müharibədən sonra İngiltərədə əmtəə daşınması üsulunun dəyişməsinə səbəb oldu.

Dünya Turizm Təşkilatı

Konfranslarda qəbul edilən qanunların zəifləməsi 1939-cu ildə altı illik ikinci dünya müharibəsinin yaranmasına gətirib çıxardı. Tehran, Yalta və Potsdam konfranslarında dövlət başçılarının Almaniyanın gələcəyi ilə bağlı müzakirələri zamanı əvvəlki Millətlər Cəmiyyəti əvəzində BMT-nin yaradılması qərara alındı. Bu məqsədlə 1945-ci ildə San-Fransiskoda təşkil edilən konfransda 50 ölkənin nümayəndəsi Almaniyaya əleyhinə müharibə elan edərək əsasən birləşmiş millətlər şurasını təsdiq etdilər. Təşkilatın mərkəzi Nyu-York təyin edildi. BMT 1946-cı ildə sabiq Millətlər Cəmiyyətinə aid olan müəssisələrin hamısını İsveçrədə təhvil aldı.

Təşkilatın nizamnaməsində qeyd edilir ki, təşkilatın əsas məqsədi dünyada sülh bərqərar etməkdir. Turizmlə bağlı beynəlxalq təşkilatlar da məhz bu dövrdə yarandı

Hal-hazırda mövcud olan Dünya Turizm Təşkilatının yaradılması ideyası 1946-cı ildə Londonda təşkil edilmiş Turizm Şirkətlərinin Beynəlxalq Birliyinin adı ilə bağlıdır. Birliyin təşkil edilməsində iyirmi il əvvəl yaradılmış bir konqres rol oynamışdır. Turizm Şirkətlərinin Beynəlxalq Birliyi 1947-ci ildə Holandiyanın Hig şəhərində rəsmi olaraq açıldı.

Birlik başlanğıcda Beynəlxalq Cəmiyyətin 1937-ci ildə turizmlə bağlı təklif etdiyi tərif qəbul etmişdi. Lakin 1955-ci ildə Dublində, 1957-ci ildə Londonda təşkil edilən konfranslarda tələbələrin də qeyd edilən siyahıya qəbul edilməsi, tranzit müsafirlərlə, qrup halında səyahətə çıxmış insanlar arasında fərq qoyulması təklif edildi. Bu tövsiyə 1963-cü ildə Romada turizm və beynəlxalq səfərlərlə bağlı təşkil edilmiş konfransda təsdiq edildi. Bütün dövlətlər tərəfindən qəbul edilən bu tərif beynəlxalq turizm statistikasının tənzimlənməsində istifadə edildi. Təşkilatdan kənar qalan bütün tədqiqatları əhatə edən həmin tərif turistləri iki qrupa bölür: turistlər və qrup halında səyahət edənlər (11, s.36).

1969-cu ilin dekabr ayında BMT-nin ümumi iclasında İUOTO-ya turizm sahəsində BMT-də mövcud olan digər təşkilatlarla əməkdaşlıq etməsi təklif edildikdən sonra 1974-cü ildə UNWTO-nun mövqeyi müəyyənləşdi və İUOTO Dünya Turizm Təşkilatına çevrildi. Təşkilat ilk iclasını 1975-ci ildə İspaniyanın Madrid şəhərində təşkil etdi. Təşkilatın baş katibliyi 1976-cı ildə orada təsis edildi. Təşkilatın nizamnaməsinin 3-cü maddəsində bildirilir ki, "DTT-nin əsas məqsədlərini iqtisadi inkişafa kömək, beynəlxalq anlaşma, sülh və əmin-amanlıq məqsədli turizm, beynəlxalq hörmət səviyyəsini qaldırmaq, irqi, cinsi, dil və din ayrışdırıcılığı qoymadan hüquq və azadlıqların qorunması təşkil edir". (12, s.182).

DTT beynəlxalq turizm sahəsi ilə bağlı olan bütün fəaliyyətlərə şamil olur. 2003-cü il bu təşkilat tarixinin dönüş nöqtəsi hesab edilir. Təşkilat BMT-nin ixtisaslaşmış agentliyi və turizm sahəsinin stabil inkişafına cavabdeh təşkilatı təyin edilməklə beynəlxalq turizm sahəsində daha da əhəmiyyətli rol oynadı.

Nəticə

Səfər və səyahət tarixinə diqqət yetirdiyimiz zaman cürətlə iddia edə bilərik ki, islamın Avropaya girişi Avropada elmin, ardınca da turizmin inkişafına səbəb olan ən mühüm amillərdəndir. Çünki islam Allahın ən kamil dini kimi insan həyatında həlledici rol oynayır. Din aspektindən turizm mühüm əhəmiyyət daşıyır. Belə ki, bəyənələn sosial bir fenomen kimi səfərlə bağlı da qaydalar müəyyən edilmişdir. İslamın ilk əsrlərində səfər islam dünyasının

inkişaf və güc göstəricilərindən hesab edilmişdir. Müsəlmanların Avropaya girişi avropalıların elm və onun əhəmiyyəti ilə tanışlığına, onların orta əsrlərin zülmətindən ayılmasına səbəb olmuşdur. Sonralar müsəlmanlarla ticarət əlaqələri avropalıların həyat səviyyəsini qaldırmışdır. Müasir dövrümüzdə bu fenomen bir neçə şaxəli sənaye sahəsi kimi qlobal əhəmiyyətli bir fəaliyyətə çevrilmişdir. Turizmin iqtisadi, mədəni və siyasi təsirlərlərə malik olmaqla yanaşı dəyişiklik və islahatın mühüm amillərindən biri ola bilər.

ƏDƏBİYYAT:

1. Rəncbərən Bəhram və Zahedi Məhəmməd, Şenaxte gərdəşgəri, İsfahan, 1387, 221 s.
2. Gi Çak, Tərcümə Parseyan Əli və Ərabi Məhəmməd, Cəhangərdir dər çeşm əndaze came, Tehran, 1377, 510 s.
3. Əlvani Məhəmməd və Piruzbəxt Məsumə, Fərayənde modiriyyəte cəhangərdir, Tehran, 1385, 215 s.
4. Eliot Ceyms, Motərcimin Cəmsidiyan Mehdi və Mehdipur Əkbər, Modiriyyəte turizm, Tehran, 1379, 328 s.
5. Rezvani Əli Əsgər, Coğrafiya və sənəte turizm, Tehran, 1374, 328 s.
6. Tirik Piter, Bər rəsi sənəte cəhangərdir və fərağət, Tərcümə Əhmədi Mortəza və İraniyan, 1378, 185 s.
7. Aston Vilyams, Tərcümə Rezayi Məhmud, Coğrafiyayi gərdəşgəri, Tehran 1388, 209 s.
8. Feyzbəxş Huşəng, Sənəte cəhangərdir dər İran və cəhan, Tehran 1355, 40 s.
9. Seqai Məhsin, Umure mosafirət və sodure bəlit, İsfahan, 1388, 240 s.
10. Yarbəxt Cəhangir, Həvapeymaye və həvanəvərdir dər İran və cəhan, İsfahan 1376, 240 s.
11. Lankar Rubəru, Tərcümə Mostəfa Turabi, Cəhangərdir fəaliyyəte ba barfərhəngi, Məcəlləye İran zəmin, 45-ci sayı, 1372, 96 s.
12. Vela Fransua və Pecerel Yunil, Tərcümə Kitabçi Məhəmməd Mehdi, Gərdəşgəri Beynəlmiləli, Tehran 1384, 274 s.

АМИР АЛИ АСГЕРИ

ФОРМИРОВАНИЕ ТУРИЗМА В ЕВРОПЕ И СОЗДАНИЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИЗМА

Поездки с научными целями согласно указаниям пророка ислама совершались и европейцами. Эти поездки способствовали развитию науки и промышленной революции. Студенческие поездки, совершаемые во времена королевы Елизаветы I, а затем организация больших европейских туров стали факторами, оказывающими влияние на научное обогащение Европы в XVII веке. Промышленная революция, требующая таких действий как успокоение нервов, спокойствие, удаление от рабочей атмосферы, удаление на отдых от городской атмосферы, течение индустриализации и рост поселения в городах стали причиной увеличения поездок с целью здоровья в XVIII веке. Развитие коммуникации и транспортных средств, создание объектов для приема и пребывания, инициатива тур-поездок, формирование мировой туристической организации способствовали росту международных поездок, а впоследствии

превращению туризма в промышленную сферу и пользованию государством его преимуществами.

AMİR ALİ ASGERİ

TOURISM FORMATION IN EUROPE AND CREATION OF THE INTERNATIONAL ORGANIZATION OF TOURISM

Trips with the scientific purposes as directed the prophet of Islam were made also by Europeans. These trips promoted development of science and industrial revolution. The student's trips made at the time of Queen Elizabeth I, and then the organization of big European rounds became the factors which have impact on scientific enrichment of Europe in the XVII century. The industrial revolution, demanding such actions as calm of nerves, tranquillity, removal from the working atmosphere, removal on rest from the city atmosphere, the course of industrialization and settlement growth in the cities became the reason of increase in trips for the purpose of health in the XVIII century. Development of communication and vehicles, creation of objects for reception and stay, an initiative of tours, formation of the world tourist organization promoted growth of the international trips, and subsequently transformation of tourism into the industrial sphere and using of the states its advantages.

Rəyçilər: t.e.d. H.Əlibəyli, t.e.d. İ.Zeynalov

AMEA Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun Beynəlxalq münasibətlər və Beynəlxalq Hüquq şöbəsinin 03 iyul 2014-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür. (pr. № 10)